

OBSTAKELS VOOR HOUT- PRODUKTIE EN HOUTOOGST IN HET NEDERLANDSE BOS (II)

Ook het vorige Bos en Hout Bericht was gewijd aan obstakels voor de houtproductie en de houtoogst in onze bossen.

Daarin ging het echter om belemmeringen op het vlak van politiek en beleid. In dit Bericht komen financiële, economische en technische handicaps aan de orde.

We begonnen ons vorige Bos en Hout Bericht met de constatering dat er sprake is van tal van belemmeringen voor houtproductie en houtoogst die te weinig aandacht krijgen. We hebben ook gesteld dat Nederland, gezien de ontwikkelingen op de wereldhoutmarkt, meer aan zijn eigen houtproductie moet doen. We hebben vastgesteld dat dit in het Meerjarenplan Bosbouw is erkend en ook tot een regeringsstandpunt heeft geleid, namelijk méér bos en méér hout. Als je dan, in dat vorige Bericht, ziet welke obstakels er voor zo'n beleid alleen al op het vlak van politiek en beleid liggen, zou

je verwachten dat er zo langzamerhand wel eens een complete strategie op tafel zou liggen om die obstakels aan te pakken. Die is er, enkele deelgebieden van het Meerjarenplan daargelaten, nog steeds niet. De Stichting Bos en Hout had het in reakties richting regering en parlement over de noodzaak van een uitvoeringsplan. Dat zou in feite die strategie moeten omvatten. Dat uitvoeringsplan is door de Minister van Landbouw en Visserij aan de Tweede Kamer toegezegd. Het is er nog steeds niet. Ik kom er aan het eind van dit Bos en Hout Bericht nog even op terug.

Bedrijfsresultaten kunnen verbeteren door vervanging van onproductieve bossen met inzet van ter plaatse beter groeiende boomsoorten, rassen en herkomsten.

Eerst nu, ter completering, een aantal andere obstakels voor houtproductie en houtoogst en voor opvoering daarvan, nu van meer financiële, markttechnische en teelttechnische aard.

Belemmeringen op economisch en

financieel vlak

11. Kosten-batenverhouding van de houtproductie. Het Landbouw Economisch Instituut berekent jaarlijks de bedrijfsuitkomsten van het particuliere bosbedrijf. De gemiddelde resultaten laten een afnemend negatief saldo zien. In 1985 was dat -f 22,- per hectare. In 1986 werd het zelfs positief, +f 21,- per ha, toch nog steeds niet indrukwekkend. Het gaat hierbij, nogmaals, om een gemiddeld saldo. Dat gemiddelde is echter een eigen leven gaan leiden. Het wordt in de politiek en in de publiciteit gehanteerd als een negatief argument als het gaat om bevordering van de houtproductie. Twee punten blijven daarbij helaas buiten beschouwing.

Ten eerste: Om dat gemiddelde bestaat een grote variatie van behoorlijk negatieve tot redelijk positieve resultaten. In het geval van de laatste is sprake van een hogere houtkap per hectare en van bos met een relatief goede leeftijdsklasseverdeling van jong tot oud.

Ten tweede: Er wordt geen analyse per bedrijf gemaakt van de oorzaken van de negatieve resultaten. In hoeverre bijvoorbeeld sprake is van een verkeerde keuze van boomsoorten en van ras of herkomst in het verleden, in hoeverre de verkregen houtprijzen niet optimaal waren, in hoeverre ontoereikende deskundigheid van de beheerder een rol speelde en in hoeverre andere functies dan de houtproductie de kosten opvoerden is dus niet bekend. Toch zijn dit heel ingrijpende factoren. Een aantal daarvan is bovendien reeds bij de aanleg van het bos vastgelegd en daardoor van een onomkeerbaar karakter. Juist in zulke gevallen zou de eigenaar versneld moeten kappen om met betere boomsoorten en herkomsten of rassen terug te komen. Maar juist dan ook is hij vaak geneigd om de kap uit te stellen in de hoop dat, als het hout toch nog iets zwaarder wordt, de opbrengsten hoger en de oogstkosten lager zullen zijn. Hij vertraagt daarmee echter het realiseren van betere bedrijfsuitkomsten. Het volgende zou moeten gebeuren:

- Meer bekendheid geven aan de nuan-

B O S E N H O U T B E R I C H T E N

cering in de bedrijfsuitkomsten en vooral aan factoren die ten grondslag liggen aan positieve bedrijfsresultaten.

- Premies verlenen op de versnelde omzetting van onproductief in meer productief bos waar dat mogelijk is, en daarover de nodige voorlichting geven.

12. De wijze van berekening van bedrijfsresultaten. In de bosbouw bestaat geen overeenstemming over de wijze van berekening van bedrijfsresultaten. Vooral het probleem van de renterekening is onderwerp van discussie. Gezien de lange duur van de houtproductie mag men de kosten van de tijd, dus de rente, naar de mening van de Stichting Bos en Hout niet buiten beschouwing laten; dit geldt zeker als het gaat om vergelijking van houtsoorten, bostypen en beheersmethoden met uiteenlopende kosten en verschillende omlopen. Toch wordt in het Meerjarenplan Bosbouw de rente wél buiten beschouwing gelaten. Dat is bedrijfseconomisch onjuist en leidt tot verkeerde keuzes. Daarmee worden namelijk bossoorten met een lange omloop en een relatief lage produktiviteit sterk bevoordeeld en wordt de bevordering van een optimale houtproductie bepaald niet gediend.

13. Beperkte interesse voor houtverkoop. Finland en Zweden zijn enkele van de landen waar in de laatste jaren de houtkap achterblijft doordat een aantal bouseigenaren minder dan voorheen of zelfs helemaal niet meer in houtkap is geïnteresseerd. Dit wordt veroorzaakt doordat de inkomsten uit houtverkoop voor hen onvoldoende interessant zijn om zich daarvoor erg in te spannen; hun hoofdbron van inkomsten ligt elders. Het gaat vaak om eigenaren van wie het bezit door vererving steeds kleiner is geworden en bij wie dientengevolge hun interesse evenredig is afgenomen, en om eigenaren die in de stad zijn gaan wonen, dus ver van hun bezit (zie in dit verband Bos en Hout Bericht no. 5 van 1984 over „Bouseigendom, welvaart en houtoogst“). Een voorbeeld in Nederland vormen de vrijwel niet beheerde kleine bosbezittingen in Noord-Brabant, waarvoor de Heidemij bepaalde samenwerkings-initiatieven heeft ontwikkeld. Mogelijkheden om dit proces van vermindering van interesse voor houtkap en houtverkoop tegen te gaan zijn gelegen in voorlichting over de gunstige effecten van houtkap en houtverkoop op de kwaliteit en continuïteit van het bosbedrijf en in stimulering, ook financiële stimulering van de bereidheid om in samenwerking met anderen hout te kappen en te verkopen.

14. Onzekerheid over afzetmogelijkheden en prijsontwikkelingen. Een bouseigenaar kan bos laten staan, dus niet kappen als hem de houtprijs niet bevalt. Verder zal een bouseigenaar minder geneigd zijn te kappen en te herbebossen of om voor de eerste keer ergens bos aan te leggen als hij twijfelt aan de afzetmogelijkheden van het hout dat hij nu zou vellen of van het hout dat hij in de toekomst zal produceren. Hierbij komt het probleem naar voren dat vooral (maar niet alleen!) particuliere bouseigenaren vaak te weinig inzicht hebben in houtmarktontwikkelingen. Dit maakt hen onzeker en kan leiden tot uitstel van houtverkoop of tot verkoop op een voor hen ongunstig moment. Van groot belang om hierin verbetering te brengen is commerciële samenwerking tussen de bouseigenaren. Via samenwerkingsverbanden, zoals die hier en daar al van de grond zijn gekomen, zou men regelmatig hout kunnen aanbieden, terwijl dit omgekeerd door de leiding van dergelijke organisaties kan worden gestimuleerd. Verder moet er een georganiseerde voorlichting aan bouseigenaren worden opgezet over de houtmarktontwikkelingen op korte en op langere termijn, zowel in Nederland als elders voorzover die voor de Nederlandse markt van belang zijn. Een voorlichtingsprogramma dat moet worden georganiseerd dat zou kunnen worden verzorgd door Staatsbosbeheer, AVIH en SBH gezamenlijk.

15. Te weinig contact houtproducent-houtverbruiker. Het zou erg goed zijn als de bouseigenaar meer contact zou hebben met de houtverwerkende industrie in al haar diversiteit. Het omgekeerde is al evenzeer waar. De bouseigenaar zou er van overtuigd raken dat continuïteit in de houtvoorziening van het grootste belang is voor het voortbestaan van een houtverwerkend bedrijf maar daardoor ook voor zijn eigen houtafzetmogelijkheden. Hij zal bovendien kunnen constateren dat de industrie in de prijs die zij voor het rondhout kan betalen gelimiteerd is door de prijs van haar eindproduct; die moet concurreren zijn. Omgekeerd zou de houtverwerkende industrie door direct contact met de bosbouw, dus de houtproductie, een beter inzicht kunnen krijgen in de problemen waarmee de bosbouw heeft te maken en de kosten die deze met zich meebrengen. De industrie zal beter beseffen dat bouseigenaren niet tot elke prijs hoeven te verkopen; ze kunnen hun bomen eventueel laten staan. De noodzaak van continuïteit van de

houtafzet vraagt voor beide partijen een aanvaardbare houtprijs, eventueel ook het aangaan van meerjarige contracten. Tenslotte nog dit: Gezamenlijk zouden houtproducent en houtverbruiker naar de overheid toe meer en krachtiger initiatieven kunnen ontwikkelen ten aanzien van een houtproductie- en houtvoorzieningsbeleid.

Belemmeringen op technisch vlak

16. Groeiplaatskwaliteit. De bosbouw in Nederland is in overwegende mate naar de slechtere gronden teruggedrongen. Dat beperkt de mogelijkheden in boomsoortenkeuze en, mede daardoor, in houtproductie. Juist onder deze omstandigheden is het zo belangrijk dat maximaal gebruik wordt gemaakt van de resultaten van het bosbouwkundig onderzoek in Nederland dat ook op het gebied van de kennis van de groeiplaats in relatie tot boomsoortenkeuze en groei zijn sporen ruimschoots heeft verdiend. We weten daardoor veel meer dan vroeger, de tijd dat onze nu oudere bossen werden aangelegd, hoe de produktiemogelijkheden van de groeiplaats op duurzame wijze maximaal kunnen worden benut via een goede boomsoortenkeuze en, indien nodig, een verbetering van die groeiplaats. Dit alles vraagt wel kennis van de bosgrond en, alweer, voorlichting.

17. Boomsoortensamenstelling. De boomsoortenkeuze op een gegeven groeiplaats is bepalend en dus van fundamenteel belang voor omvang en kwaliteit van de latere houtoogst, dus ook voor de waarde daarvan. Dat betekent dat beslissingen bij de bosaanleg de toekomstmogelijkheden van het bos voor vele decennia vastleggen. De boomsoortenkeuze is vrijwel onomkeerbaar tenzij men bij gemaakte fouten bereid is grote financiële offers te brengen door een vroegtijdige vervanging. Er is sprake van grote verschillen in groei en produktie per hectare tussen soorten, binnen de soort, tussen rassen en herkomsten. Verder zijn er verschillen in bruikbaarheid van het geproduceerde hout tussen de verschillende boomsoorten en zelfs tussen rassen, zoals bij populier. De overheid en andere belanghebbenden zullen voortdurend attent moeten zijn op het verloop van de boomsoortenkeuze in ons land. Dat geldt zeker nu de regering in haar Meerjarenplan Bosbouw een bepaalde soortenverdeling nastreeft die mede bepaald is door de vraag van de industrie. Uit de Vierde Bosstatistiek maar ook uit latere ervaringen blijkt dat die

B O S E N H O U T B E R I C H T E N

verdeling nu de verkeerde kant opgaat, namelijk niet in de richting van de doelstellingen van het Meerjarenplan maar in een continuering van de trend die nu juist omgebogen zou moeten worden: teveel aanplant van eiken, te weinig van naaldhout. Wil de regering ombuigen – en dat is voor de toekomst van onze houtvoorziening absoluut noodzakelijk – dan moet een goed inzicht aanwezig zijn in het verloop van de aanplant. Een bosstatistiek, eenmaal per 5 of 10 jaar, is hiervoor onvoldoende omdat de resultaten daarvan pas jaren later ter beschikking komen, ongewenste verschuivingen dus veel te laat worden geconstateerd en het nog weer veel langer duurt voordat eventuele corrigerende maatregelen effect sorteren. Statistieken van de plantsoenverkoop, zoals door de Stichting Bos en Hout opgezet, en vooral jaarlijkse controle op omvang en aard van kap en herinplant kunnen meer direct en sneller uitsluitsel geven. Dat laatste gaat nu gebeuren via steekproeven in het bos; het is een gezamenlijk project van overheid en bedrijfsleven, recent door de Overleggroep Houtproductie en Houtvoorziening gestimuleerd. Voorzover mogelijk moeten per boomsoort ook rassen en herkomsten worden geregistreerd. Een op maximale, duurzame benutting van de groeiplaats gerichte boomsoortenkeuze moet worden bevorderd door een goede bosbouwkundige kennis bij de bouseigenaren; weer een reden waarom een goed georganiseerde, deskundige voorlichting van het allergrootste belang is.

18. Omloop. De omloop van een bos, de periode tussen aanleg en kap, heeft grote invloed op de houtoogst. Hij bepaalt niet alleen de mate waarin nu hout uit het bos beschikbaar komt maar ook het tempo van verjonging van dat bos en daarmee de omvang van de toekomstige houtproductie en houtoogst. Gedurende de omloop zal de gemiddelde jaarlijkse bijgroei van een bos toenemen, echter tot een bepaalde leeftijd waarna die volumeaanwas gaat dalen. Dat hoeft nog niet het moment te zijn dat moet worden gekapt. Het kan zijn dat de waardeaanwas nog blijft stijgen. Dat is het geval als de opbrengstwaarde per eenheid hout nog zoveel blijft toenemen dat daardoor de toenemende kosten per eenheid, inclusief de rente, worden gecompenseerd. Indien echter omloopverlengingen worden nagestreefd die, zoals in een aantal gevallen in het Meerjarenplan Bosbouw, meer zijn geënt op ideële overwegingen dan op financiële en economische, kunnen zij sterk opbrengstverlagend werken.

Er wordt in ons bos te weinig verjongd. Dat geldt vooral voor de grove den, maar die vormt wél verreweg het grootste deel van onze oudere bossen. De omloop van onze grove-dennebossen ligt gemiddeld dicht bij de 100 jaar. Dat is veel langer dan zelfs het Meerjarenplan, bepaald niet wars van omloopverlenging, wil. Dat vraagt beleidsbeslissingen, dat vraagt een (al eerder genoemde) strategie ter uitvoering van dat Meerjaren-

19. Te weinig omzetting van onproductieve bossen. Onproductieve bossen zijn een slechte zaak omdat de aanwas verliezen in vergelijking met wat ter plaatse potentieel aan productie mogelijk is kolossaal kunnen oplopen. Juist slecht groeiend bos laat men echter, zoals al eerder is opgemerkt, in het algemeen langer staan omdat men hoopt dat zo alsnog commercieel interessantere sortimenten ontstaan met een hogere waarde

Het Nederlandse bosbezit is sterk versnipperd; samenwerkingsverbanden, o.a. bij de verkoop van hout, dienen daarom te worden gestimuleerd.

plan. Het is in het belang van het bij bos en hout betrokken bedrijfsleven dat dit er steeds weer op wijst hoe belangrijk het voor onze houtvoorziening maar ook voor de bosbedrijfsuitkomsten is dat economische overwegingen in het overgrote deel van het bos de lengte van de omloop bepalen. Het is mede een taak van de overheid om nog eens goed onder ogen te zien welke gevolgen de omloopverlenging heeft voor het bedrijfs-economisch functioneren van het bos en voor zijn functie in de Nederlandse houtvoorziening.

per m³ of per ton. Dat worden dan wel heel dure kubieke meters en tonnen! Dit probleem is reeds genoemd bij punt 11 als financieel/economische belemmering.

Het heeft echter ook een technische kant. Men moet inzicht hebben in welke productie ter plekke wél mogelijk is, met dezelfde boomsoort of met een ander, met dezelfde rassen en herkomsten of met andere, zonder of met groeiplaatsverbetering. Dat vraagt bosbouwtechnische kennis, dat vraagt bekendheid met de mogelijkheden die het bosbouwkundig

B O S E N H O U T B E R I C H T E N

onderzoek biedt. Men kan natuurlijk eerst proberen de slecht groeiende bossen niet te kappen maar te verbeteren. Dat vraagt onderzoek naar de oorzaak van die slechte groei en naar de mogelijkheden om daarin verbetering te brengen. Indien die aanwezig blijken te zijn en financieel verantwoord zijn, zou alles moeten worden gedaan om de daarvoor noodzakelijke maatregelen te stimuleren. In de regel echter zal het veel doelmatiger zijn om rigoureuus te werk te gaan en deze weinig produktieve bossen zo spoedig mogelijk om te zetten in meer produktieve. Een goede voorlichting moet er voor zorgen dat de bouseigenaren bovengenoemde afwegingen maken en leren inzien, mede aan de hand van bedrijfs-economische berekeningen, dat het langer laten staan van onproduktieve bossen meestal een verliesgevende zaak is.

20. Bosbehandeling. De groei van het bos, zowel in kwantitatieve als kwalitatieve zin, wordt voor een niet onaanzienlijk deel bepaald door het tijdig nemen van bosbeheersmaatregelen. Hierbij kan worden gedacht aan op het juiste tijdstip dunnen van beplantingen om de blijvende opstand ongestoord verder uit te laten groeien. Deskundig en tijdig snoeien van bomen of het onderplanten van lichte houtsoorten, zoals bijvoorbeeld bij een eikenopstand, zijn voorbeelden van maatregelen die tot de produktie van hout met voldoende kwaliteit bijdragen. In dit verband kan ook worden gedacht aan onkruidbestrijding en eventuele bemesting van jonge beplantingen om snel een gezonde opstand te krijgen. Aangezien het niet tijdig uitvoeren van bosbeheersmaatregelen ernstige gevolgen kan hebben voor de groei en de kwaliteit van hout, waarvan vele voorbeelden voorhanden, is het dringend noodzakelijk dat oorzaken van stagnatie in bosbehandeling worden gesignaleerd en geanalyseerd waarna naar praktische oplossingen kan worden gezocht.

21. Verdeling van het bouseigendom. Bepaalde categorieën bouseigenaren, met name de natuurbeschermingsorganisaties, voeren een bosbeheer dat niet primair is gericht om maximering van de houtproduktie. Dat is hun goede recht, maar het kan wel via de boomsoortensamenstelling, de omloop en de bosbehandeling over een zeer lange termijn nadelige consequenties hebben voor de produktiviteit van het bos.

Een totaal ander aspect van de bosverdeling over de eigenaren betreft de omvang

van het bosbezit per eigenaar. Een sterke versnippering, een in Noord- en West-Europa algemeen verschijnsel, is zeer nadelig voor een professionele aanpak van de bosbouw met alle nadelige consequenties van dien voor het bosbeheer en dus ook voor de houtoogst. De vorming van samenwerkingsverbanden, gekoppeld aan goede voorlichting over bosbouw en houtmarkt, kan hierin verbetering brengen. Dit moet verder worden gestimuleerd. Het is al eerder gezegd.

22. Plantsoenvoorziening. Indien onvoldoende jonge planten van de gewenste soort en kwaliteit beschikbaar zijn, kan dat de bosverjonging en daarmee de oogst van hout vertragen. Dergelijk zogenaamd „plantsoen” is in de regel 2 à 3 jaar oud als het wordt geplant. Kwekers moeten dus enkele jaren tevoren een schatting maken van wat de vraag naar plantsoen zal zijn, niet alleen voor herbebossing maar ook voor de aanleg van nieuwe bossen en voor singels en rijbeplantingen. Dat heeft bij herhaling problemen gegeven, ofwel doordat kwekers met onverkoopbaar plantsoen bleven zitten of doordat bouseigenaren niet het naar soort, leeftijd en kwaliteit gewenste plantsoen konden krijgen. Daarvoor is uiteraard een aantal zeer plausibele verklaringen te geven, waarop we hier niet nader ingaan, maar de problemen zijn er niet minder om. Juist bij een overheidsbeleid dat is gericht op een aanzienlijke uitbreiding van het bosareaal en een versnelde verjonging van bestaand bos is een op elkaar afgestemd zijn van vraag naar en aanbod van plantsoen van het allergrootste belang. De beschikbaarheid van plantsoen verdient dan ook grote aandacht van een ieder die bij bosverjonging en bij uitbreiding van het bosareaal is betrokken. Er zullen betere afspraken moeten worden gemaakt, er zal meer aan contractteelt moeten worden gedaan en voorgenomen beplantingsplannen moeten ook werkelijk in het geplande jaar worden uitgevoerd.

23. Ziekten en aantastingen. Ziekten en andere aantastingen komen in alle soorten bossen voor, ook in oerbossen, zowel door organische als door anorganische oorzaken. Uiteraard heeft grootschalig optreden daarvan altijd een negatieve invloed op de houtproduktie. De bosbouwwetenschap in tal van landen heeft dan ook sinds lang terecht, juist in verband met de economische consequenties veel aandacht aan ziekten en aantastingen besteed en op dit gebied goede

resultaten geboekt. Dit heeft onder meer geleid tot methoden van bosaanleg en bosonderhoud die preventief werken. Dat is in de eerste plaats een op de groei-plaatskwaliteit afgestemde boomsoortenkeuze en een op maximale vitaliteit gerichte bosbehandeling. De laatste jaren is deze bosbouwkundige benadering van het bos in discussie, vooral onder invloed van de natuurbescherming. Daarbij gaat het om zaken als soortenkeuze, wijze van bosaanleg, dunning en omloop. Dat is een voor het bos schadelijke discussie. Een door andere dan door bosbouwkundige overwegingen ingegeven bosbeheer levert een gevaar op voor de gezondheid en daarmee de duurzaamheid van het bos, zij het dat de effecten veelal pas na jaren merkbaar zijn. De overheid, waar de professionele bosbouw in ons land in sterke mate is geconcentreerd, moet in haar eigen bossen en bij de voorlichting aan andere bouseigenaren streven naar bosbouwkundig verantwoorde bosaanleg- en bosbehandelingsmethoden. Dat geeft overigens ook alle ruimte voor een veelzijdig functioneren van een gezond bosareaal in ons land.

Tenslotte

De regering heeft een Meerjarenplan Bosbouw gemaakt. De Stichting Bos en Hout staat achter het daarin verwoorde beleid. Erkend moet worden dat er ingrijpende maatregelen nodig zijn om vooral het op houtproduktie gerichte doel van dat beleid te realiseren. Het gaat om maatregelen op het gebied van financiering en voorlichting, het gaat ook om richtlijnen aan overheidsfunctionarissen die op dit gebied werkzaam zijn, het gaat al evenzeer om een gericht subsidiebeleid. Dat vraagt, nogmaals, een strategie. Het Meerjarenplan stelt doelen. Wat nu nodig is, is een strategie om die doelen te bereiken, een uitvoeringsplan. Anders wordt het Meerjarenplan een utopie. Wij hebben al een jaar geleden om zo'n uitvoeringsplan gevraagd, op te stellen in overleg met het bedrijfsleven. Wij zullen er op blijven aandringen.

Ir. H. A. van der Meiden